Erik Binder

Premeny sci-fi

Dejiny science fiction kinematografie

VŠMU
VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ

Erik Binder

PREMENY SCI-FI:

Dejiny science fiction kinematografie

Recenzenti:
Prof. PhDr. Martin Ciel, PhD.
Mgr. Peter Pavlík

Erik Binder
PREMENY SCI-FI:
Dejiny science fiction kinematografie

Editorka Valéria Koszoruová
Odborní a jazykoví redaktori: Zuzana Mojžišová a Jozef Puškáš
Grafický dizajn: Milan Machajdík
1. vydanie
© Vydala Vysoká škola múzických umení Bratislava, 2024

ISBN: 978-80-8195-145-9

MOTTO:

„Fantasy je, keď sa nemožné stane pravdepodobným. Science fiction je, keď sa nepravdepodobné stane možným.“

Rod Sterling

TRI ZÁKONY ROBOTIKY ISAACA ASIMOVA

1. Robot nesmie ublížiť človeku ani pripustiť, aby jeho nečinnosťou človek utrpel ujmu.
2. Robot musí poslúchať rozkazy ľudí. Rozkaz nemusí uposlúchnuť iba v tom prípade, keby by bol v rozpore s prvým zákonom.
3 Robot si musí chrániť svoju vlastnú existenciu okrem prípadov, v ktorých by sa táto ochrana dostala do rozporu s prvým a druhým zákonom.

Obsah

ÚVOD 6
1. Definície a charakteristika pojmu science fiction 9
2. Subžánre science fiction (rámik: ekologická sci-fi *silent running*) . . 15
3. Počiatky žánru science fiction v literatúre 19. storočia a na začiatku 20. storočia, vybrané filmové adaptácie (rámik: *Frankenstein*) 25
4. Počiatky žánru science fiction v kinematografii: nemé sci-fi (rámik: *Metropolis*) 35
5. Rozmach sci-fi časopisov od 20. rokov, literatúra a zvukový SF film 30. a 40. rokov 20. storočia (rámik: *Koniec civilizácie*, *Svet za sto rokov*) 42
6. Atómový vek – mohutná vlna sci-fi kinematografie v 50. rokoch (nielen) v USA (rámik: *Jack Arnold a Neuveriteľne sa zmenšujúci muž, Godzilla a iné japonské monštrá*) 52
7. Nástup seriálovej SF tvorby v 60. rokoch; temné filmové míľniky v science fiction (rámik: *The Twilight Zone, 451 stupňov Fahrenheita*) 68
8a. Temné vízie budúcnosti a apokalypsa v 70. a 80. rokoch (rámik: *Mechanický pomaranč, poľské temné vízie budúcnosti*) 80
8b. Ďalšie podžánre SF a autorský európsky SF film v 70. a 80. rokoch (rámik: *európsky artový science fiction film: Andrej Tarkovskij, René Laloux*) 93
9. Nástup komplikovaných puzzle zápletiek v SF kinematografii od 90. rokov (rámik: *Philip K. Dick – filmové adaptácie*) 105

10 Kyberpunk (a príbuzné subžánre)
(rámik: *Ghost in the Shell – Duch v stroji*) 117
11a Vedecká fantastika v československej kinematografii – česká
tvorba (rámik: *Karel Zeman)* 128
11b Vedecká fantastika v československej kinematografii – slovenská
tvorba (rámik: *Jozef Žarnay a Tretí šarkan*) 139
12. Umenie adaptácie – Minority Report,
porovnanie poviedky a filmu 148
Bibliografia 165
Filmografia 170

ÚVOD

Štúdium vyše sto rokov trvajúcich dejín kinematografie je natoľko rozsiahla činnosť, až sa musí v rámci (nielen) štúdia na umeleckej vysokej škole nutne zredukovať na štúdium najdôležitejších období, smerov alebo hnutí. A to od počiatkov kinematografie datovaných do roku 1895, keď prebehlo prvé verejné premietanie, až po dnešok. Spôsobov, akými sa dá dopracovať k hlbším znalostiam problematiky, je hneď niekoľko. Prvým nevyhnutným krokom je zoznámenie sa s jednotlivými obdobiami a hnutiami. Tým ďalším, nasledujúcim po získaní základných vedomostí o kinematografii, je výber konkrétnej témy na základe preferovaného záujmu, potreby alebo vkusu. Záujemca sa môže zamerať na určitý filmový druh (hraná, dokumentárna či animovaná kinematografia); zvoliť si konkrétne obdobie (napr. začiatky Hollywoodu, nástup zvuku...), hnutie (napr. taliansky neorealizmus, francúzska nová vlna...), krajinu či režiséra. Prípadne žáner, ktorý býva aj pre divákov kľúčovým faktorom výberu.

Žáner charakterizujú konkrétne naratívne štruktúry, pomerne ľahko definovateľné konvenciami, trópmi či zasadením deja do konkrétneho obdobia histórie ľudstva. Divák je od prvých záberov snímky väčšinou schopný identifikovať jej žáner a na základe toho sa rozhodnúť, či venuje svoj čas zvolenému umeleckému dielu. Jedným zo žánrov so striktnými a vyhranenými konvenciami je bezpochyby science fiction (ďalej SF). Jeho rôznym definíciám a popisu sa budeme okrem úvodnej kapitoly priebežne venovať aj v ďalších kapitolách tejto publikácie. Na začiatok je dôležité pripomenúť, že ide o jeden z najpopulárnejších žánrov, a to už od počiatkov kinematografie, keď ho preslávil nestor filmu Francúz George Méliès.

Literárnych publikácií venujúcich sa či už fantastike vo všeobecnosti, alebo jej trom rozsiahlym subžánrom (SF, horor a fantasy, vrátane rozprávky) bolo, pochopiteľne, napísaných veľa. Na našom území napríklad vyšli publikácie *Kronika SCI-FI (Obrazové dejiny najslávnejších diel science fiction v celej galaxii)* editora Guya Haleyho (2015) alebo *Encyklopedie fantastického filmu, 1000 nejlepších filmů sci-fi fantasy horor* editora Ivana Adamoviča (1992). Na Filmovej a televíznej fakulte VŠMU zabezpečuje základnú výučbu dejín filmu Katedra filmových štúdií prostredníctvom dvoch predmetov – Dejiny svetovej kinematografie a Súčasný svetový film. Pedagogičky a pedagógovia sa venujú predstaveniu konkrétnych filmových druhov aj mimo rámca týchto predmetov. Sme presvedčení, že sústredený vhľad do histórie a premien konkrétneho žánru je dôležitým príspevkom k súčasnej ponuke.

Spôsobov, akými je možné pristúpiť k písaniu takéhoto typu publikácie, je viacero. Reflektovať jednotlivé dekády od prvých krátkych diel s fantastickou tematikou a pokračovať vývojom sci-fi kinematografie naprieč celým svetom. Alebo rozdeliť kapitoly podľa mnohých subžánrov (space opera, kyberpunk, apokalyptický film atď.) či podľa pôvodu vzniku diel. *Premeny sci-fi: dejiny science fiction kinematografie* sú kombináciou všetkých troch prístupov, avšak základným kľúčom je sledovanie časovej osi celého 20. storočia až po začiatky toho súčasného. Subžánre, československá (respektíve česká a slovenská) sci-fi kinematografia alebo umenie adaptácie sú spestrením časovej chronológie textov v podobe troch, respektíve štyroch samostatných kapitol. Každá kapitola obsahuje aj „pomocný rámik" (prípadne dva) vyčleňujúci určité dielo (film, seriál, literárny text s príslušnými adaptáciami či subžáner miestne preferovaný v konkrétnej dekáde), čím sa dosahuje väčšia prehľadnosť textu. Nepôjde ani zďaleka len o notoricky známe snímky či seriály, ale aj o dnes už menej známe diela, ktoré si však vzhľadom na nespornú kvalitu zaslúžia pozornosť súčasnej aj nasledujúcich generácií (napr. román a adaptácia *Svet za sto rokov*, seriál *The Twilight Zone* alebo temné vízie budúcnosti poľských tvorcov v osemdesiatych

rokoch). Dvanásť kapitol (dve z nich sú rozdelené na dve samostatné časti) pochopiteľne nemôže obsiahnuť celú škálu, mimochodom neustále sa rozširujúcu veľmi rýchlym tempom, SF kinematografie pozostávajúcej z desiatok tisíc snímok a seriálov. Ponúkame skôr predstavenie pomyselných vrcholov ľadovca s občasným nahliadnutím hlboko pod hladinu, ale zároveň sa snažíme v textoch vyznačiť čitateľkám a čitateľom smer, ktorým sa možno vybrať pri ďalšom pátraní.

Publikácia poslúži ako základný študijný materiál pre predmet *Premeny sci-fi: dejiny science fiction kinematografie* rozložený do dvoch semestrov v rámci jedného školského roka. Ako nevyhnutné minimum sa od poslucháčok a poslucháčov vyžaduje okrem čítania jednotlivých kapitol publikácie aj napozeranie odporúčaných filmov uvedených v každej kapitole. *Premeny sci-fi: dejiny science fiction kinematografie* sú dostupné aj pre širokú verejnosť prostredníctvom webovej stránky Filmovej a televíznej fakulty VŠMU, môžu bez problémov slúžiť ako dôležitý učebný materiál pre stredné umelecké školy alebo byť zdrojom pre práce študentov a ako študijný materiál vysokých škôl umeleckého zamerania na Slovensku a v Česku.

V Bratislave, september 2023

Erik Binder

1. DEFINÍCIE A CHARAKTERISTIKA POJMU SCIENCE FICTION

Definície SF ako literárneho a filmového žánru sa od seba v jadre príliš nelíšia. To, v čom sa pohľady literárnej a filmovej vedeckej a kritickej obce a v neposlednom rade verných fanúšikov i občasných divákov žánru líšia, je skôr postavenie science fiction v rámci ostatných umeleckých žánrov. Určite je veľmi vhodné hneď na začiatok zdôrazniť, že science fiction je vždy kombináciou rôznych žánrov, avšak obohatenou minimálne o jeden vedecko-fantastický prvok. Tento špeciálny prvok totiž primárne určuje nielen námet a zápletku, ale aj vývoj deja spísaného v scenári, ovplyvňuje konanie postáv, patrí medzi základné stavebné kamene fikčného sveta a tomuto svetu nakoniec dominuje. Predstavme si historickú ľúbostnú drámu, v ktorej hlavné postavy zistia, že dokážu cestovať v čase. Alebo „vezměte typickou policejní honičku a umístíte jí na Mars (napr. *Total Recall*, 1990). Vylíčíte dům, ve kterém straší, pak přidáte roboty (napr. *Ex Machina*, 2014). Rozehrajete milostní příběh, jen z jeho protagonistů uděláte mutanty (napr. *Spletenec*, 2009).“[1] Dochádza tak ku kompletnej dekonštrukcii dovtedy známeho sveta a jeho následnej rekonštrukcii. Zásadne sa menia osudy a konanie zúčastnených postáv a tento prvok napokon definuje základný žáner snímky.

SF patrí medzi najpopulárnejšie žánre celej histórie kinematografie a špeciálne to platí dnes, v dobe masívneho rozvoja počítačových trikov a zároveň neustále sa zrýchľujúcich technologických zmien. Ide o strhujúci

1) Schneider, Steven Jay (ed.): *101 sci-fi filmů, které musíte vidět, než umřete*. Praha, Slovart, 2010, obálka.

žáner. Vzhľadom na schopnosť vniesť vedecko-fantastický prvok do ľubovoľného príbehu dokáže strhnúť aj výbušnou akciou na Zemi či vo vesmíre, aj pomaly plynúcim príbehom s dominantným postavením symboliky či komorným zameraním. SF reflektuje stav súdobej spoločnosti a jej kultúru, zároveň ju však dokáže aj zásadnejšie formovať, a to výraznejšie než ktorýkoľvek iný žáner. Príkladom z literatúry nech sú predpovede technologických vynálezov v dielach Julesa Vernea z počiatkov žánru či cesty mimo atmosféru našej planéty do otvoreného vesmíru v raných kinematografických dielach (napr. *Cesta na Mars* z roku 1918).

„Fiction" je anglický literárnovedný termín zodpovedajúci pojmu beletria, umelecká próza (na rozdiel od non-fiction, t. j. literatúry faktu). „Science" je veda, v našom filmovo-vednom prípade bez humanitných disciplín, čiže pojem zahŕňa prírodné vedy, všeobecné skúmanie prírodných javov. Doslovný preklad pojmu science fiction tak znie „vedecká beletria" alebo, ešte exaktnejšie, „prírodovedecká fikcia". Príbuzný žáner, fantasy, je žáner, v ktorom sa nekladie prílišný dôraz na vedeckosť a exaktnosť, skôr sa zameriava na únik od reality k romantizmu, neskutočnosti a fantázii. Literárne a filmové SF diela musia obsahovať jeden nevyhnutný prvok – dynamický aspekt, ktorý je založený na predpoklade, že svet sa mení pôsobením ľudského intelektu. Ide o presvedčenie, že to, čo je napísané, sa skutočne môže aj stať. Práve v tomto aspekte badať jednu z najdôležitejších diferencií oproti fantasy a hororom obsahujúcim prevažne nadprirodzené, prírodnými vedami nedokázateľné javy a prvky. Fikčné svety SF stoja na rozdiel od univerz ostatných dvoch spomenutých podžánrov fantastiky na racionálnom základe. I keď v niektorých prípadoch sa môže SF dielo odvolávať aj na nadprirodzené prvky, ako napríklad rozsiahla filmová a zároveň seriálová space opera *Hviezdne vojny* (1977 – dodnes).[2]

2) Bartosiewitcz, Dominik: *Doslov.* In: Herman, Hviezdoslav (ed.): *10 x SCI-FI.* Bratislava: Smena, 1984, s. 265 – 279

„Science fiction je součástí skupiny žánrů, u kterých způsob odvíjení děje závisí na událostech, technologiích, společenských poměrech atd., které jsou nemožné, neskutečné, nebo jsou líčeny jako součást jakéhosi času v budoucnosti, v minulosti nebo sekundárně vytvořeného světa."[3] Cieľom žánru nie je exaktne predpovedať budúcnosť, i keď sa o to tvorcovia môžu pokúšať (napr. *Minority Report,* 2002), ale reagovať skôr na súčasnosť a jej problémy a spoločenské fenomény. SF nie je určite vo svojej podstate prediktívny žáner. Nekladie primárne otázku, ako bude vyzerať budúcnosť, ale viac sa zameriava na špekulácie: „Čo keby?" Tieto predpovede pochopiteľne s príchodom predikovanej doby zastarávajú (napr. *Blade Runner,* 1982, a svet roku 2019 je diametrálne odlišný od reality roku 2019 v aktuálnom svete v meste Los Angeles), ale morálne a etické otázky by mali zostať stále aktuálne, pretože reagujú nielen na svoju dobu, ale aj na všeobecnejšie charakteristiky podstaty ľudstva a jednotlivca vo svete. (Týka sa to napríklad otázky zo spomínaného filmu *Blade Runner*: „Čo robí mysliacu bytosť hodnotnou: ľudský organizmus alebo spomienky, pocity a etika?")

„Je to (SF) duchovní a duševní cvičiště moderní západní společnosti."[4] Dodajme, že nielen jej, ale aj celého sveta, ako dokladujú aj mnohé science fiction diela východného bloku z dôb socializmu. Dystopické vízie, napríklad poľských autorov, reagovali na spoločenské zmeny v konkrétnej krajine, ale čiastočne sa zaoberali aj globálnou otázkou budúcnosti ľudstva a hrôzami vládnutia akéhokoľvek represívneho režimu. Západná spoločnosť sa zase výrazne zaoberá nedokonalosťami kapitalistickej spoločnosti. SF je tak duchovným cvičiskom aj v zmysle alegorických, prenesených významov z aktuálneho sveta do viac alebo menej nanovo vytvoreného sveta fikčného. Ďalšou „terapeutickou" úlohou SF je skúmať dôsledky

3) Baxter, Stephen: *Úvod.* In: Haley, Guy (ed.): *Kronika SCI-FI (Obrazové dejiny najslávnejších diel science fiction v celej galaxii).* Praha: Volvox Globator, 2015, s. 10

4) Tamtiež

technologických zmien, jej poslaním je pokúsiť sa s nimi vyrovnať, nielen ich chváliť alebo kritizovať. Žáner sa snaží podrobnejšie spoznať ich podstatu, a nie iba predvídať ich ďalší vývoj. Ak sa SF darí najmä v obdobiach veľkých zmien v technologickej a vedeckej oblasti, je veľmi málo pravdepodobné, že pomer SF fikčnej kinematografie bude oproti iným populárnym žánrom klesať. Román *Frankenstein* bol depresívnou odozvou na vedecký pokrok v 19. storočí, Wellsov *Stroj času* skúma dôsledky darwinizmu, mimozemské invázie 50. rokov 20. storočia hrozbu globálnej jadrovej vojny, virtuálne svety stvárňované v umení od 80. rokov zase strach z odcudzenia technologického sveta. Posledný menovaný trend je dokonca čoraz aktuálnejší, množstvo postapokalyptických filmov reaguje na potencionálnu ekologickú hrozbu prebiehajúcu však v podstate už od priemyselnej revolúcie.

„A podobně jako v případě fantastické literatury, i fantastický film je sice masově oblíbený u diváků, ale odborná kritika na něj většinou pohlíží s despektem.“[5] Napriek tomu sa dá vysloviť názor, že SF nie je v pravom zmysle slova mainstream. Samozrejme, záleží predovšetkým na prístupe a cieľoch tvorcov, ale rozdielny prístup k látke sa dá aplikovať na akýkoľvek žáner alebo aj na artový, umelecký film, ktorý taktiež môže bez problémov využívať naratívne klišé a obohrané motívy. SF sa vzpiera konkrétnejším definíciám, a tým pádom aj zjednodušeniam, pôsobí pomerne elitársky. Napriek spojeniam s ostatnými dramatickými žánrami si uchováva akúsi autonómiu a vyčleňuje sa zo skupiny iných žánrov preferovaných akademikmi.[6] Možno je to dané tým, že SF sa na prvý pohľad tvári, že nie je zo života, že nie je o bežnom človeku a jeho problémoch, avšak práve zasadenie bežného človeka do atypických situácií je prostriedkom k hľadaniu

5) Adamovič, Ivan a kol.: *Encyklopedie fantastického filmu, 1000 nejlepších filmů sci-fi fantasy horor.* Praha: Cinema Praha, 1994, s. 9

6) Malíček, Juraj: *Doslov: Príbeh nestačí.* In: Chiang, Ted: *Príbehy vášho života.* Bratislava: Premedia Group, 2017, s. 264

a nachádzaniu jeho pravej podstaty. Na tomto princípe je postavený prvý umelecky ambiciózny SF seriál *Zóna súmraku* z rokov 1959 až 1964 od Roda Serlinga a Richarda Mathesona.

Tomuto tvrdeniu zodpovedá aj výrok jedného z najdôležitejších predstaviteľov SF v histórii, spisovateľa Artura C. Clarkea: „Proti hledání úniku vlastně nelze nic namítat, na správném místě… Ale science fiction má často k úniku velmi daleko, v podstatě by se dalo říci, že představuje únik do reality… Je to fikce, která se zabývá reálnými problémy: původem člověka, naší budoucností.“[7] SF je žáner, kde sa fantázia a realita stretávajú za účelom predstavenia alternatívnych pohľadov na našu planétu (jej súčasnosť, budúcnosť, prípadne aj nikdy neexistujúcu minulosť) aj na vzdialené, doposiaľ nepreskúmané svety. Ide o snenie častokrát sa približujúce nočnej more, a vždy sa točí, už od literárnych diel Julesa Verna či H. G. Wellsa, okolo možných praktických a etických dopadov modernej techniky. Kvalitná SF kinematografia a literatúra rada prevracia nám známy svet hore nohami, pohráva sa s dokázanými fyzikálnymi zákonmi a zahŕňa do svojho obsahu nové vedecké a fyzikálne teórie (napr. kvantovú fyziku a jej mikrosvet, paralelné vesmíry, cyklický vesmír…), a pritom ani na okamih neprestáva prinášať divákom fasinujúce výlety do nových fikčných svetov.

O niečo radikálnejší a trochu paradoxný pohľad na žáner SF ako komerčný produkt ponúka Umberto Eco v knihe *Skeptikové a těšitelé*. Podľa tohto spisovateľa a filozofa vedecko-fantastická literatúra dokladá svoje poslanie byť akýmsi teplomerom naliehavosti diskutovaných tematických okruhov a v škále produktov masovej kultúry predstavuje jej ľavé krídlo. Čo ale vôbec nič nemení na tom, že aj naďalej zostáva priemyslovým výrobkom, ktorý sa pasívne podriaďuje náladám svojho publika, ako to dokazujú tri Heinleinove romány z obdobia najhoršieho mccarthizmu. V románe *Hviezdna pechota* (podobne aj v rovnomennej filmovej adaptácii Paula

7) Schneider, Steven Jay: *101 sci-fi filmů… c. d.,* Praha: Volvox Globator, 2007, s. 7

Verhoeevena z roku 1997) sú zjavné nacistické odkazy, v *Šiestej kolónii* sa téma svet po atómovej vojne prepadá do rasizmu a *Páni bábok* sú príručkou, ako uskutočniť hon na čarodejnice. Vo všetkých prípadoch ide bezpochyby o podobenstvá. Vedecko-fantastická literatúra práve tým, ako sa neustále snaží nájsť imaginárne riešenia aktuálnych situácií, vyvoláva dojem, že je pre ňu typické vyústenie do pozitívnej spoločenskej kritiky. Na rozdiel od detektívky je nielen útechu prinášajúcim zdôvodnením existujúcej skutočnosti. Naopak, uchováva si aj utopistické napätie a alegorickú výchovnú funkciu. V SF je hlavnou podmienkou fungovania deja univerzálnosť situácií a problémov. SF literatúra a kinematografia má inštitucionalizovaný repertoár postáv, vďaka ktorému každá typická situácia alebo charakter získavajú v očiach čitateľa a diváka okamžite kvalitu alegórie či morálneho postoja. Každý príbeh sa stáva posolstvom presahujúcim vonkajší sled faktov. SF je literatúra, ktorá zo seba nemôže striasť pedagogickú funkciu a ktorá tým, že existuje v komerčnom obehu a preň, je konzumovaná ako literatúra čisto zábavná.[8]

8) Eco, Umberto: *Skeptikové a těšitelé*. Praha: Nakladatelství Argo, 2006, s. 353 – 355

2. SUBŽÁNRE SCIENCE FICTION

Slovo žáner pochádza z francúzštiny a znamená „druh“ alebo „typ“. Tento pojem bol vo francúzskom jazyku odvodený od slova genus, čo znamená rod. V kinematografii pojmom žáner označujeme určitý spoločný okruh filmov vo fikčnej (hraná, animovaná, fikčná dokumentárna), ale aj dokumentárnej non-fiction kinematografii. Tou najdôležitejšou, a zároveň aj najťažšou otázkou je, ako určiť, do akého žánru ten-ktorý film patrí. Žánre sa totiž nedajú presne vymedziť a definovať, čím máme na mysli, že nijaký film nepatrí iba do jediného žánru. Jedným z kľúčov k definícii sú spoločné témy a námety. Konkrétne v SF patrí medzi najjednoduchšie identifikovateľné témy technika, ktorá presahuje možnosti súčasnej vedy. Dôležitý je však aj spôsob prezentácie. V prípade SF môžeme vzhľadom na uchopenie látky často hovoriť napríklad o horore či komédii. Spoločnú identitu filmov v rámci jednej žánrovej kategórie nachádzame vďaka zdieľaným žánrovým konvenciám. Môže ísť o priebeh a vývoj sujetu a fabuly, charakteristické filmové postupy, opakujúce sa témy a ikonografiu. [9] Môžeme využiť sujet charakteristický pre western, keď hlavný hrdina prichádza do mestečka ovládaného zločineckým gangom, a preniesť ho na cudziu planétu alebo do budúcnosti, či alternatívnej minulosti. Možnosti kombinácií žánrov sú neobmedzené. Vďaka znalosti všetkých spomínaných trópov však divák dokáže jednoduchšie identifikovať ústredný, prevládajúci žáner konkrétneho filmu. Treba brať do úvahy, že konvencie a kombinácie žánrov sa neustále menia,

9) Bordwell, David, Thompsonová, Kristin: *Filmové žánry.* In: *Umění filmu, Úvod do studia formy a stylu.* Praha: Nakladatelství AMU, 2018, s. 423 – 426

od konca 70. rokov napr. pribudol do SF populárny slasher. Vesmírna loď s vraždiacim nadprirodzeným monštrom tak elegantne môže nahradiť predmestský rodinný dom s vraždiacim maniakom. Aké sú teda konvencie a trópy SF? Odpovede sa skrývajú predovšetkým v charakteristikách jednotlivých podžánrov SF. Signifikantnými prostrediami sú otvorený vesmír, cudzie planéty, budúcnosť, ikonografia zase obsahuje vesmírne lode, stroje času, umelú inteligenciu, roboty a podobne. Niekedy môžeme zaradiť snímku do SF aj vďaka jej posledným minútam, viď lietajúce auto vo filme *Repo Man* (1984).

Science fiction žáner prislúcha, ako sme si už popísali v prvej kapitole, do obsiahlejšej žánrovej kategórie s názvom fantastika. Okrem SF sem patrí aj fantasy (vrátane rozprávky) a horor. Často sa pri hodnotení filmov stretávame s konštatovaním, že dané dielo v skutočnosti ani nebolo pravým SF, pretože v jadre predsa išlo o romantickú historickú kostýmovú drámu (pretože hrdinovia napr. cestovali do minulosti), rodinné vzťahy (napr. vzťah rodičov a dieťaťa-androida), detektívku (môžeme vyšetrovať vraždu, ktorá sa ešte nestala) či alegóriu súčasnosti (napr. otázka odcudzenosti budúcej spoločnosti sa vzťahuje na súčasnú internetom presiaknutú realitu). To je však iba nespochybniteľný dôkaz, koľko rôznych podžánrov v sebe SF obsahuje. Prvok SF, prítomný v akomkoľvek podžánri, nemusí dielu dominovať, avšak vždy v podstatnej miere podmieňuje samotný dej: rozhodnutia postáv, kauzalitu akcie či vizuálnu stránku. Ak si SF žáner rozmeníme na drobné, zistíme nasledujúce skutočnosti: Aj pri rôznych subžánroch, vo väčšej či menšej miere, dochádza k ich kombináciám (postapokalyptické SF v kombinácii so zombie apokalypsou, ekologickou SF alebo s military SF a pod.) a v rámci jedného podžánru môžeme stále rozoznávať a pomenovávať ešte ďalšie subžánre daného subžánru (kyberpunk sa člení ďalej na nanopunk alebo biopunk). Prípadne celú sekciu umeleckých diel zaoberajúcich sa umelou inteligenciou môžeme členiť na príbehy o robotoch, androidoch, umelej

inteligencii vo virtuálnom, počítačmi generovanom svete či pri nadvláde strojov nad ľudskou spoločnosťou a podobne. Popíšeme si niekoľko z najfrekventovanejších podžánrov SF a ku každému priradíme niekoľko signifikantných snímok. Charakteristike kyberpunku vymedzíme celú samostatnú kapitolu.

Mimozemská invázia

Veľmi populárny subžáner SF zaoberajúci sa konfrontáciou medzi mimozemšťanmi a pozemšťanmi, avšak iba na planéte Zem. Mimozemšťania spočiatku navštevovali Zem z planét našej slnečnej sústavy, v drvivej väčšine z Marsu (*Vojna svetov,* 1953). Vývojom vedy a elimináciou možnosti života v našej slnečnej sústave mimo Zeme prichádzajú k nám návštevníci z iného solárneho systému, z cudzej galaxie, prípadne z alternatívneho vesmíru (*Hmla,* 2005) alebo aj z iného času. Môže ísť o akčné veľkofilmy (*Deň nezávislosti,* 1996) aj o komorné diela s minimom postáv (*Stalker,* 1979, *Znamenia,* 2002). Zámerom mimozemšťanov môže byť podrobenie planéty alebo mierové posolstvo, to ale môže byť zároveň podmienené zničením našej civilizácie, ak nesplníme podmienky návštevníkov, napríklad ukončenie výroby jadrových zbraní (*Deň, keď sa zastavila Zem,* 1951). Výpravy pozemšťanov na cudzie, obývané planéty radíme do SF kategórie prieskum vesmíru (*This Island Earth,* 1955, *Ikarie XB 1,* 1963, filmy zo série *Star Trek,* 1979 – dodnes).

Dystopia (antiutópia) a utópia

Dva subžánre, medzi ktorými je niekedy zložité nájsť jasnú hranicu. Dystopia je zobrazenie fikčného sveta, kde spoločnosť funguje na nespravodlivo postavených základoch (*Brazil,* 1986, *1984,* 1984). Príbehy sa môžu zameriavať na zobrazenie komunity preživších po konkrétnej katastrofe, ktorá zmenila chod dejín, a slúžia na vyjadrenie varovania pre súčasné ľudstvo. Tým pádom patrí aj do kategórie postapokalyptického SF (seriál